

Resocialisering

med familiebehandling

i

utraditionelle og hidtil uprøvede rammer

**Af rapportering over erfaringerne
med implementering
af Familiebehandling i Kriminalforsorgen**

**I perioden
1. juni 2005 – 1. juni 2008**

Af projektkoordinator Inge Halmø
Kriminalforsorgens Pension Engelsborg, Gl. Bagsværdvej 39, 2800 Lyngby

Resocialisering med familiebehandling

Resocialisering med familiebehandling

Indholdsfortegnelse

1. Forord	4
2. Beskrivelse af Pension Engelsborg	
2.1. Indledning	7
2.2. Beskrivelse af Pension Engelsborg	7
2.3. De fysiske rammer på Pension Engelsborg	7
2.4. Fakta	8
2.5. Styregruppen for familiehuset	8
2.6. Personale ressourcer og efteruddannelse	9
2.7. Børnenes behov kræver efteruddannelse	10
2.8. Udvalgte historier over familier i familiehuset	10
3. Udfordring og den pædagogiske ramme	
3.1. Idegrundlag og udfordring	13
3.2. De dømtets børn	13
3.3. Den pædagogiske ramme før og efter etablering af familiehuset	14
4. Refleksion over og udvikling af mål	
4.1. Implementere et nyt fagområde	15
4.2. Visitation	16
4.3. Midtvejsevaluering fra april 2007	16
4.4. Målene for familiehuset	19
5. Metoder	
5.1. Familiebehandling	21
5.2. Metodevalg til forandringskabende indsats	21
5.3. Familiesamtaler	21
5.4. Individuelle børnesamtaler og livshistorie bøger	22
5.5. Børnegrupper	22
5.6. Narrative breve	22
5.7. Reflekterende samtaler	23
5.8. Parterapi	23
5.9. Marte Meo	23
5.10. Aktiviteter og deltagere	24
6. Resultater	26
7. Sociale problemstillinger	27
8. Udviklingspunkter	27
9. Konklusion	29
10. anbefalinger	29
11. Tak	30
12. Bilag	
12.1. Projektbeskrivelse	31
12.2. Visitationsskema 1 & 2	36
12.3. Mål og metodeskema	41
12.4. Narrativt brev	42

Resocialisering med familiebehandling

1. Forord

Projektperioden for arbejdet med iværksættelse og udvikling af tilbud om familiebehandling for indsatte i Familiehuset på pensionen Engelsborg er forløbet over 3 år, fra den 1. juni 2005 til den 30. juni 2008. Satspuljemidler for 2008-2012 har muliggjort, at Familiehuset kan forsætte.

Med henblik på at sikre en løbende erfaringsopsamling og kvalitetssikring af arbejdet med Familiehuset var det fra starten bestemt, at der skulle foretages en ekstern evaluering af projektforsøget (bilag 12.1). Den eksterne evaluators primære opgave blev at dokumentere såvel udviklingsprocesser som de opnåede resultater. Denne evaluering blev foretaget af ekstern evaluator og antropolog Sigrid Knap i april 2007. På grund af store udfordringer med udviklingsprocessen med at implementere familiebehandling på pensionen de første to år, herunder udvikling af et tæt samarbejde mellem nye faggrupper omkring børneområdet, så blev formen af evalueringen snarere en midtvejsevaluering. Evaluator så således mere på selve arbejdsprocessen med at udvikle familiebehandling på en af Kriminalforsorgens pensioner. Dette gav anledning til flere anbefalinger i forhold til udviklingsprocesser og kvalitetsudvikling for at pensionen kunne løfte denne opgave (disse anbefalinger og arbejdet med dem fremgår af rapporten). Evalueringen fokuserede i mindre grad på de opnåede resultater men gav snarere anvisninger på, hvordan Familiehusets medarbejdere kunne arbejde med fastsættelse af mål for behandling, metoder til at nå målene og fastlæggelse af procedurer og måleredskaber for at få syn for at målene blev nået, og i hvilken grad de blev opnået. Der blev i den forbindelse udarbejdet en dokumentationsskabelon for projektet, som skulle hjælpe medarbejderne med at videreudvikle og målrette aktiviteten i forhold til de delmål og resultatmål, der var knyttet til de enkelte aktiviteter. Midtvejsevalueringens hovedsigte var således at udarbejde et fremadrettet arbejdsredskab for de ansatte på Engelsborg, hvor der blev lagt vægt på forandrings- og forbedringsmuligheder, hvorved der kunne skabes en rød tråd for arbejdet i Familiehuset i resten af projektperioden.

Erfaringsopsamlingen blev baseret på interviews med centrale projektaktører og gennem observationer af Familiehusets dagligdag og indretning.

Som projektkoordinator for implementeringen af Familiehuset har mit arbejde været at følge op på denne midtvejsevaluering. Denne afrapportering er derfor ikke en egentlig evaluering, men en statusrapport over erfaringerne med arbejdet med indholdet og formen af tilbudet i Familiehuset, herunder de problematikker der har været i arbejdet de seneste 3 år.

Erfaringerne bygger på midtvejsevalueringen, spørgeskemaer og interviews med indsatte og ansatte, observationer og registreringer. Min rolle har været at identificere, udvikle og implementere nye arbejdsgange, som kan systematisere det interne og eksterne samarbejde mellem forskellige faggrupper, samt sammen med personalet at udvikle og kvalitetssikre nye resocialiserende metoder til familier i Kriminalforsorgen.

Således er afrapporteringen ligeså meget en beskrivelse af programmets ideer, strukturer og erfaringer med familiebehandling, der kan føre til udvikling af behandlingen og i mindre grad egentlige resultater og evidensmålinger for en endelig udmøntet behandlingsform. Statusnotatet indeholder dog det første arbejde med at skabe evidens for den behandling, der foregår, mens en egentlig evaluering afventer at behandlingen er endeligt implementeret med klart formulerede og evaluerbare mål for behandlingen. Denne proces blev igangsæt ved midtvejsevalueringen og pågår stadig blandt personalet på Engelsborg, ud fra den dokumentationsskabelon der blev udarbejdet i forbindelse med midtvejsevalueringen.

Denne afrapportering er således også en selvevaluering, som skal danne baggrund for yderligere udvikling af mål og målinger af evidens internt i personalegruppen. En egentlig evaluering af Familiehuset vil blive foretaget.

Resocialisering med familiebehandling

Med Familiehuset fulgte en stor bevågenhed. Især nyhedsværdien om Familiebehandling som et tilbud for afsoning og nye forhold for de dømtes børn har givet megen omtale.

Der har været mange gæster og mange medier har vist interesse. Det er kulmineret med, at Familiehuset er gået i samarbejde med Journalist Anette Molbech og fotograf Tina Enghoff og søgt fonde om udgivelse af en lære- dokumentar bog om Familiehuset og de dømtes børn, med forventet udgivelse i februar 2009. Egmont Fonden, Tryk Fonden og Robinson Fonden har alle ydet økonomisk støtte til bogen. På grund af interessen fra udenlandske myndigheder bliver bogen også oversat til engelsk.

En af de første gæster i Familiehuset var Justitsminister Lene Espersen. Den tillid og positive opbakning Lene Espersen har givet til Familiehuset i hele projektperioden har betydet ekstra engagement og gejst hos de involverede.

Retsudvalget har også besøgt Pension Engelsborg og igen oplevede personalet opbakning og tillid til den særlige indsats. For begge besøg har det været væsentligt, at Pension Engelsborg har fået opbakning til denne form for udslusning. Man har fremvist gode resultater med, at påtage sig ansvaret for sikkerhed og kontrol samtidig med, at man støtter afsonere i deres resocialisering.

De mange besøg har alle bekræftet os i, at det var og er en enestående indsats over for disse udsatte familier. Der har bl.a. været fængselspersonale og ledere fra Kriminalforsorgen i følgende lande. Flere besøg fra Sverige, Norge og England. Et besøg fra Finland, Polen, Portugal, Spanien, Tyskland og Italien.

Andre besøgende har været fra Institut for menneskerettigheder / Børnerådet / dommere / advokater / afgangselever fra politiskolen / socialpædagogiske seminarier / Den sociale højskole i København / Kriminalforsorgens Uddannelsescenter / mange institutioner og kollegaer fra kriminalforsorgen / alle implicerede kommuner.

Samarbejdspartnere i projektperioden

Eksternt er det primært den kommunale sagsbehandler. Desuden har der i flere sager været samarbejde med skoler og daginstitutioner.

Internt er det primært socialrådgiveren i Kriminalforsorgen i frihed og medarbejdere fra fængsler.

Den 1. juni 2008 har der været 37 familier igennem Familiehuset. Via de omfattende visitationssamtaler og heraf følgende skemaer, er det Familiehusets erfaring, at stort set alle de berørte kommuner har støttet op om afsoningen med børnene.

I de tilfælde hvor der har været særlige udfordringer i samarbejdet med kommuner, har årsagen ofte skyldtes skiftende sagsbehandlere og derved mangel på opfølgning eller overholdelse af aftaler i handleplanerne.

I nogle af tilfældene har det drejet sig om yderst vigtige hjælpeforanstaltninger for børn, såsom stort behov for aflastningsfamilie og mentor. En stor del af familiearbejdet går ud på, at hjælpe familien til at finde deres egne ressourcer, så de tager ansvar og skaber en velfungerende familie.

Det tomrum der kan komme efter løsladelsen opleves af nogen familierne som et svigt og de kan stagnere og miste modet og troen på det, de har opbygget under afsoningen.

Denne erfaring er bl.a. årsag til, at Familiehuset har søgt ressourcer til ansættelse af en socialrådgiver, der kan koordinere og fastholde samarbejdet om indsatsen under og efter løsladelsen.

Statsfængslet ved Horserød og Kriminalforsorgen i Frihed, afdelingen i København, er de to institutioner i Kriminalforsorgen, Familiehuset har haft mest samarbejde med.

Resocialisering med familiebehandling

Kommuner der er samarbejdet med

Albertslund / Ballerup / Birkerød / Frederiksværk / Gilleleje / Herlev / Hillerød / Hvidovre / Holbæk / Kastrup / Køge / København / Lyngby-Taarbæk / Nordborg / Nakskov / Tårnby / Roskilde / Rødovre / Slagelse / Ølstykke / Århus.

Andre samarbejdsrelationer

Dansk Røde Kors / KRIS Danmark / Jacob Lund / Balance i frihed / Foreningen SAVN / Institut for menneskerettigheder / Børnerådet / HIGH FIVE.

Rapportens struktur og indhold

- Rapporten består af en kort beskrivelse af Pension Engelsborg og udvalgte historier over afsonere og deres problematikker
- Derefter gennemgås idegrundlag, den pædagogiske ramme og refleksion over og udvikling af målene.
- Metoder, resultater og udviklingspunkter gennemgås samt en konklusion på indsatsen.
- Afslutningsvis gives der en række anbefalinger der er ideer til udviklingsmuligheder, der kan forbedre forholdene for rapportens målgruppe

Inge Halmø
Projektkoordinator

Resocialisering med familiebehandling

2. Beskrivelse af Pension Engelsborg

2.1. Indledning

Resocialisering med familiebehandling til afsonere og deres familier, på en af Kriminalforsorgens egne institutioner, har måske gjort Danmark til det første land i verden hvor fængselsstraf kombineres med udslusning, til alternativ afsoning med behandling af hele familien.

Fokus i rapporten er resocialisering, de dømtes børn og den forandring familien kan gennemgå under afsoningen. Det er en beskrivelse af rammerne, udfordringerne og erfaringerne med familiebehandling i disse rammer. At skabe erkendelse hos afsonerne har været det bærende.

Erkendelse skaber forandring - hvilket kendetegner både den proces det har været at implementere sådan et nyt projekt – men det gælder også for selve den metode, vi arbejder med på Pension Engelsborg. Ved at skabe erkendelse hos afsonere/beboere – når vi længere med både børn og forældre. Nemlig dertil hvor de ved løsladelsen - i meget højere grad end da de ankom til Familiehuset kender deres ressourcer som forældre. Derved kan imødekomme deres børn på en ny måde. Det er det, der skaber de helt store forandringer i familierne.

Jeg håber rapporten kan bidrage til yderligere viden om og fokus på resocialisering, de dømtes familier og på alternative afsoningsformer.

2.2. Beskrivelse af Pension Engelsborg.

Pension Engelsborg har eksisteret siden 1979 og er en af Kriminalforsorgens 8 udslnings pensioner.

Her kan afsonere fra åbne og lukkede fængsler udstationeres eller anbragte i medfør af straffuldbyrdslovens § 78, der er en alternativ afsoningsform..

Forældre med børn, unge afsonere ml. 15-17 år, afsonere der har domme på mellem 20 dage og livstid kan udslnes til samfundet via pensionen. Pensionen har kun få interne arbejdspladser. De fleste beboere er i beskæftigelse eller uddannelse uden for huset i dagtimerne. Afsonere på pensionerne er berettiget til almindelig offentlige ydelser og betaler også selv for både kost og logi.

Pensionen er normalt beregnet og normeret til at varetage 25 voksne beboeres behov for resocialisering.

De medianbragte børn var indtil Projekt Familiehuset i 2005 derfor som udgangspunkt blevet betragtet som forældrenes – og ikke pensionens – ansvar.

Nogle børn får ophold på pensionen sammen med forældrene, mens andre børn alene kommer på besøg, f.eks. i weekends og på den måde får vedligeholdet eller retableret kontakten til den forælder, der afsoner.

2.3. De fysiske rammer

Pension Engelsborg består af et stort og et lille hus. Efter Familiehuset (det lille hus) blev bygget i 2005, er der nu 20 afsonere i det store hus og man arbejder pt. med at udvikle de ledige 5 værelser til mindre udslningsboliger for langtidsafsonere.

Familiehuset er i 2 plan med plads til 5 afsonere og deres familier. Hver familie bor i en lille etværelses lejlighed med eget bad og toilet. Desuden er der 4 mindre værelser til familier med mange eller lidt større børn. Der er fælles spisestue og køkken. Der er et kontor med toilet og bad og et stort rum udelukkende til familiebehandling. Udendørs er der anlagt stor græsplane og legeplads. I det store hus er der bl.a. fælles vaskekælder og motionsrum.

Resocialisering med familiebehandling

2.4. Fakta

På 3 år har der været:

37	afsonere (23 kvinder og 14 mænd)
47	børn har boet i Familiehuset
24	andre børn til afsonere var ikke medanbragt, men en del af netværk og afsoningen
11	andre fra netværk der var med i anbringelsen/ overnatning/ familiebehandling
<u>112 personer</u>	

37 afsonere kan inddeles i følgende grupper:

Afsonet domme på under 3 måneder	14
Afsonet domme mellem 3 og 12 måneder	14
Afsonet domme fra 1 til 10 år	9
Udstationeret til familiehuset i den sidste del af afsoningen	6
Anbragt i henhold til straffuldbyrdelseslovens § 78 alternativ afsoning	<u>31</u>
I alt	<u>37 personer</u>

17 af de 37 var tidligere dømte. 3 af de 17 er recidiveret.

Den korteste afsoning var 20 dage og den længste 10 måneder i Familiehuset

Alder

Voksne afsonere

<u>ml. 20 - 25år</u>	<u>ml. 25 - 29</u>	<u>ml. 30 - 39</u>	<u>over 40år</u>
8	9	16	4

børn

<u>0 - 2 år</u>	<u>3 - 6 år</u>	<u>7 - 12 år</u>	<u>13 - 15 år</u>
15	9	20	3

2.5. Styregruppen for familiehuset

Der har været en lille udskiftning i styregruppen, men det skyldtes jobrokering. I næsten hele perioden fra den 01.06.05 – 01.04.08 bestod styregruppen af Forstander for Pension Engelsborg Kirsten Neimann, Forstander for Pension Lysholmgård Frede Kruse-Christiansen, afdelingsleder i Direktoratet for Kriminalforsorgens klientkontor Jens Ove Larsen og projektkoordinator Inge Halmø.

Fra 01.04.08 blev gruppen udvidet med Familiehusets familiebehandler Rikke Betak, Viceforstander for Pension Engelsborg Bente Larsen og chefkonsulent i Direktoratet for Kriminalforsorgen Niels Løppenthin.

I de første 3 år mødtes gruppen ca. en gang om måneden. Efter afslutning af projektperioden og udvidelsen af gruppen, mødes den nu ca. hver 4. måned.

Gruppen blev nedsat i 2004 og har afholdt 29 møder. Gruppen skulle dimensionere og projektere rammerne. Senere skulle den sikre koordinationen af de eksterne relationer og samarbejdspartnere omkring familiehuset.

Resocialisering med familiebehandling

Styregruppen har i hele perioden været det forum, hvor projektkoordinator og Forstander har hentet sparring.

En af udfordringerne har været at få afsonere godkendt i Direktoratet for Kriminalforsorgen til alternativ afsoning i.h.t. straffuldbyrdelseslovens § 78 i Familiehuset, så pladserne kunne udnyttes og familiebehandlingen afprøves.

Det første år stod Familiehuset halvtomt og det skyldtes dels manglende kendskab hos interne samarbejdspartnere, dels uklarhed om fortolkning af målgruppen mellem pensionen og direktoratet. Styregruppen har været primusmotor for dispensationsansøgning til Direktoratet for Kriminalforsorgens, således at der i projektperioden skete en praksisændring, i forhold til de afsonere der fik tilladelse til alternativ afsoning i.h.t. Straffuldbyrdelseslovens § 78.

2.6. Personaleressourcer, supervision og efteruddannelse

I projektperioden var der 19 personer ansat på Pension Engelsborg: forstander, viceforstander, sekretær, pedel, flexmedarbejder, familiebehandler, 12 døgnmedarbejdere (pædagogisk personale der er uddannet som fængselsfunktionærer, pædagoger, socialrådgivere). De arbejder i 24 timers vagter, er altid to på vagt og har ca. 6 døgnvagter på en måned. De spredte vagter har bevirket, at det har været familiebehandleren, der har været den gennemgående og daglige personaleressource i Familiehuset.

I ca. ½ år ansatte Familiehuset en dagpædagog. Der viste sig at være mange fordele ved netop denne funktion og disse erfaringer er bl.a. årsag til, at Familiehuset har søgt ressourcer til ansættelse af en pædagog.

Ni døgnmedarbejdere har fået efteruddannelse i den systemiske teori og metode. I forlængelse heraf blev der iværksat supervision med ekstern supervisor, systemisk familierapeut May Scharling til døgnmedarbejderne og familiebehandleren.

Otte døgnmedarbejdere og familiebehandleren har fået tilbudt Marte Meo uddannelsen (beskrivelse side 23).

Projektkoordinator var ansat i projektperioden og finansieret af Direktoratet for Kriminalforsorgen. Pensionen har desuden tilknyttet en psykologisk og en psykiatrisk konsulent der anvendes efter behov.

Viceforstanderen har været en vigtig medspiller i implementeringsprocessen. Hun har det overordnede faglige ansvar for bl.a. sagsbehandling, visitation og døgnpersonalet.

I projektperioden har der i denne stilling været omrokering og ansættelse af en ny viceforstander. For Pension Engelsborg og Familiehuset har det betydet, at der i næsten 2 år ikke har været viceforstander og det har naturligt nok forsinket implementeringen.

Den nye viceforstander har derfor, af naturlige årsager først haft mulighed for at overtage visitationen for Familiehuset, fra projektkoordinatoren i november 2007. Viceforstanderen modtager desuden supervision og påbegynder i 2008 en systemisk lederuddannelse.

På baggrund af ovenstående beskrivelse har det været naturligt, at implementering af et nyt og anderledes projekt som familiebehandling må anses for at være, har været fyldt med udfordringer for alle involverede. Midtvejsevalueringen beskriver mere uddybende om disse udfordringer.

Resocialisering med familiebehandling

2.7. Børnenes behov kræver efteruddannelse

De problematikker familiebehandler Rikke Betak har mødt hos de mere end 60 børn hun har haft kontakt med, har i mange tilfælde været ekstraordinært voldsomme. Det særlige område som Kriminalforsorgen har sat fokus på, i forhold til disse børn, er et helt nyt og udyrket område. Det er Familiehusets erfaring, at netop børnenes problematikker har givet anledning til yderligere supervision og behov for efteruddannelse hos det berørte personale.

2.8. Udvalgte historier over familier i Familiehuset.

På de følgende sider beskrives 5 afsonere, der tilsammen giver et billede af de problematikker vi har erfaret. Beskrivelsen indeholder:

Køn, alder, børn, dom, familieproblematik, behandlingsindsats, efterværn og status.

Resocialisering med familiebehandling

Køn/alders	Børn	Problematik	Behandlingsindsats	Efterværn og status
<p>Mand 38 år</p> <p>§ 78 alternativ afsoning, opholdet var problematisk da han ikke var motiveret for behandling.</p>	<p>dreng 9 år</p>	<p>3. dom, 60 dage for vold og tyveri.</p> <p>Har en yngre søn der bor hos tidligere hustru. Han har store problemer med at kommunikere med offentlige myndigheder og børnenes mor. Overtrådte familiehuseets regler og blev overført til Horserød statsfængsel. Drengen tog ophold hos biologisk mor.</p>	<p>Kunne ikke motiveres til behandling</p> <p>2 år efter løsladelsen har vi ingen kontakt. % recidiv.</p>	<p>Han kommunikerer stadig dårligt med kommunen. Vi anbefalede frivilligt tilsyn i KIF, men det ville han ikke. Bl.a. på grund af overførsel til Horserød, mistede han forældremyndigheden over sønnen. På eget initiativ tog han kontakt til familiehuset, hvilket vi mener, er et ekstraordinært initiativ fra ham. Vi har pt. sparsom kontakt til ham og vi er fortsat bekymret</p>
<p>Kvinde 33 år</p> <p>§78 alternativ afsoning i 4 mdr. opholdet var problematisk. Hun krævede 100 % opmærksomhed fra ansatte og indsatte</p>	<p>Pige 8 måneder og dreng 12 år</p>	<p>1. dom for bedrageri, 6 mdr.</p> <p>Hun rager uklar med alle. Hun er ensom, intet netværk. Hun har stort behov for terapi/støtte og omsorg. Hun delagtiggør sin 12 årige søn i alle sine problemer og vi er bekymret for at han er det voksne barn.</p>	<p>Ugentlige samtaler og børnegruppe til drengen</p> <p>Modtaget intensiv familierapi.</p> <p>1½ år efter løsladelsen. Vi har spordisk kontakt. Skifter ofte bolig og der burde iværksættes flere hjælpeforanstaltninger. % recidiv</p>	<p>Tilsyn i KIF og tæt kontakt til kommunen. Hun hjælpes i gang med uddannelse. Drengen på 12 år er med i vores børnegruppe, men deltager ikke længere, efter de er flyttet hjem. Vi har anbefalet aflastningsfamilie til begge børn, men det er endnu ikke iværksat. Vi er fortsat bekymret for hele familien.</p>
Køn/alders	Børn	Problematik	Behandlingsindsats	Efterværn og status
<p>Kvinde 31 år</p> <p>§ 78</p>	<p>Dreng 5 år</p>	<p>1. dom, vold, 60 dage</p> <p>Hun var helt ukendt i det offentlige system. Vi opdagede, at hun har store misbrugsproblemer og store problemer med at tage ansvar for sig selv og i.f.t. sønnen. Sønnen er positiv i sin kontakt over</p>	<p>Ugentlige samtaler og familiebehandling</p>	<p>Familiehuset samarbejder med kommunen. Vi har aflagt hjemmebesøg og vores bekymring er vokset. Det seneste nye er, at vi har tilbudt hende en</p>

Resocialisering med familiebehandling

		for ansatte og andre, men han virker understimuleret.		akutplads på pensionen, indtil kommunen har en behandlingsplads til hende. 1½ år efter løsladelsen. Ingen kontakt, men vi ved at sønnen blev anbragt
<p>Kvinde 32 år</p> <p>Kvinden var varetægts- fængslet over ½ år</p> <p>Udstationeret i 5 uger og opholdet var uproblematisk</p>	<p>Dreng 12 år</p>	<p>1. dom, vold, 1 år</p> <p>Sparsomt netværk, derfor anbringes sønnen på børnehjem.</p> <p>Under varetægtsperioden så sønnen sin mor 1 time hver 14 dag. Han fik tiltagende store problemer og blev smidt ud af skolen.</p> <p>De havde stort behov for familiebehandling, men det kunne vi ikke tilbyde på kun 5 uger, derfor aftalte vi med kommunen, at de skulle iværksætte behandling når hun blev løsladt.</p>	<p>Ugentlige samtaler, men ikke familiebehandling da de kun skal bo her i 5 uger</p> <p>1½ år efter løsladelsen. Vi har stadig kontakt. De har det godt. Mor er i gang med at skrive en bog over hendes live/dom og afsoning.</p>	<p>Tilsyn i KIF og tæt kontakt med kommunen. Der iværksættes familiebehandling og psykologhjælp til drengen. Vi er stadig bekymret og familiehuse har besøgt dem i hjemmet. Kommunen har endnu ikke fundet et skoletilbud til sønnen. Familiebehandling er ikke afklaret.</p>

Resocialisering med familiebehandling

3. Udfordring og den pædagogiske ramme

3.1. Idegrundlag og udfordring

De første skriftlige dokumenter omkring Familiehuset, er dateret 6. december 2002 og huset stod klar til indflytning 3 år efter, den 1. september 2005. Den langvarige proces skyldes dels vanskeligheder med at skaffe ressourcer, dels at byggeprocessen blev forsinket flere gange på grund af kommunale forbehold.

Udgifterne til opførelse af Familiehus og gennemførelse af projektet, blev bevilliget af henholdsvis Direktoratet for Kriminalforsorgen og Socialministeriets puljemidler.

Baggrund for Familiehuset var, at man fra pensionens side ønskede, at gå ind og tage større ansvar for de medanbragte børn. Medarbejderne havde oplevet et stort behov for en særlig indsats over for de anbragte familier, behov som både relaterede til børnenes situation og til de voksnes mangelfulde eller svingende forældreevne. At børnenes behov behøvede opmærksomhed blev dokumenteret i Else Christensens bog "Forældre i Fængsel", SFI, 1999.

Europarådets ministerkomite havde desuden udarbejdet en anbefaling om mødre, fædre og børn i fængsel. Rådet påpegede, at fængsler ikke er et passende opholdssted for børn, og at man i tilfælde, hvor en sådan situation ikke kan undgås, må gøre det yderste for at begrænse negative følger heraf. Herudover lød det, at mødre og børn skal betragtes som en særlig sårbar gruppe. Det blev understreget, at personalet, som skal arbejde med denne gruppe, skal vælges med omhu og have en særlig uddannelse.

Pension Engelsborg havde erfaringer med, at bag hver familie til en dømt, gemmer der sig sociale problemer, der, hvis de ikke afhjælpes, vil belaste børnene og netop sætte dem i den risiko zone hvor de arver det negative mønster.

Pension Engelsborgs mangeårige erfaringer pegede på, at det tætte samliv mellem forældre og børn udgør et vigtigt element i bestræbelse på at styrke de afsonende forældres sociale netværk. Således ligger der implicit i forælderrollen en eksemplarisk og lærende udfordring i forhold til at skabe kontakt til eksempelvis daginstitutioner, skoler og kommunale myndigheder. Man ønskede desuden, at styrke forældregruppens følelse af selvværd og mestring af dagligdagens udfordringer og problemstillinger. Den naturlige ansvarliggørelse der ligger i forælderrollen mente man kunne reducere afsonergruppens risiko for et tilbagefald i kriminalitet.

Begrundelsen for at bygge et hus udelukkende til familier var således, at Pension Engelsborg ønskede et sted, der gav de medanbragtes børn optimale betingelser og forbedrede deres forhold. Familiehusets målgruppe er afsonere med børn mellem 0-15 år.

3.2. De dømtes børn

Over et år er der ca. 7000 børn i Danmark, der har en mor eller far i fængsel.

De fleste pårørende til indsatte er præget af, at området er så tabuiseret og det påvirker familien til at skabe yderligere tabuer og fortielser. Det kan være manglende forklaringer på, hvor den ene forælder pludselig er henne eller hvad der er sket forud. Ikke bare barnet, men vigtige personer i barnets netværk må leve med disse uudtalte temaer og forklaringer.

Et tabu er en særlig belastende tilstand for et barn. Når barnet mærker eller får at vide, at det ikke må fortælle noget til sin bedste ven, naboen, skolelæreren, eller familien, sker der en psykisk overbelastning hos barnet. En belastning der bl.a. påvirker tankevirksomheden, så barnet bruger næsten alle sine tanker på den "forsvundne" forælder. Et barn i denne tilstand kan ikke udvikle sig som alle andre børn.

Resocialisering med familiebehandling

De børn, der lever i en tabuiseret familie, er for manges vedkommende præget af, at de er mere: alvorlige, kede af det, usikre, angste, isolerede, dårlige i skolen og lette mobbeofre. Sidst men ikke mindst, så er der en del af børnene, der tvivler på, om deres kriminelle forældre kan være en god far eller mor, når de nu har lavet noget kriminelt.

Det er børn, der ofte tidligt i deres liv, har mærket en usikkerhed i deres følelser for deres forældre. Forældre de ofte er meget afhængige af, dels fordi deres familiære netværk ofte er sparsomt, og dels fordi forældrene lever isoleret.

Nogle børn har haft ubehagelige oplevelser i forbindelse med anholdelsen. En betjent, der dukker op i nattens mørke for at hente mor eller far, sætter dybe spor i barnet.

Politiet, der for børn, normalt er til for at hjælpe og betragtes som gode i samfundet, kan for disse børn skifte karakter, så der i barnet grundlægges et mistillid og had, som senere i livet kan føre til, at barnet mangler den grundlæggende tro på, at det er berettiget til et sundt og godt liv.

Andre af børnene har været på børnehjem. Kørt derhen i en taxa med en fremmede fra kommunen og politiet. Fælles for mange af de børn er, at de har levet i ugevis uden sikkerhed for om de fik deres forældre at se igen.

Børnene *har* mærket den psykiske belastning ved svigt fra de voksne, og disse børn påtager sig ofte skyld og ansvar og vender smerten indad.

Mange børn har levet som ”det voksne barn” med et stort ansvar for omsorg af mindre søskende og også ofte for moren, der måske ikke har kunnet overskue sin livssituation. Mange pårørende bruger alle deres kræfter på at skjule sandheden for omverdenen.

3.3. Den pædagogiske ramme før og efter etablering af Familiehuset

Døgnpersonalets arbejdsfunktion er bl.a. at være kontaktperson for afsonerne/beboerne. Dette arbejde består i, at man er sagsbehandler og har et grundigere kendskab til den afsoner man er kontaktperson for.

På Pension Engelsborg har døgnpersonalet altid haft en positiv og daglig kontakt med beboerne.

Den traditionelle pædagogiske kontakt tager udgangspunkt i, at det er beboerne, der overvejende opsøger personalet frem for, at det er personalet der ”banker på” hos beboerne.

Kontaktpersonen er opsøgende i forhold til egne sager, idet man er sagsansvarlig for udslusningen på institutionen.

Med den pædagogiske tilgang har døgnpersonalet en positiv forventning om, at det frivillige element for beboerne gør, at de bliver motiveret til at tage ansvar for eget liv og ansvar for, at de er på vej ud i friheden. Den traditionelle beboer passer sin uddannelse eller skole og plejer sit netværk.

Med Familiehuset fulgte en daglig og konstant kontakt mellem personalet og familierne. I Familiehuset kan beboerne ikke selv bestemme kontakten med personalet. Hvis en familie ikke selv er opsøgende, opsøger personalet pågældende, hver eneste dag.

Forældrene har desuden i visitationen givet tilsagn om, at de vil deltage i et forandringskabende arbejde og deltage i familiebehandling.

Fælles for alle afsonere på Pension Engelsborg er, at det stiller store krav til den enkelte om at påtage sig ansvar for egen adfærd - både på grund af de åbne døre og fordi det er formålet /meningen med udslusningsideen.

De afsonere der overtræder reglerne må påregne, at de som hovedregel ikke kan fortsætte deres afsoning på Pensionen, men i stedet overføres eller tilbageføres til et fængsel; det er dem der ikke kan tage ansvar for sig selv og forvalte denne frihed. Den typiske tilbageførselsgrund er recidiv eller misbrugsproblemer som pågældende ikke ønsker behandling for. Det skal dog bemærkes, at det er yderst sjældent det forekommer. For Familiehuset er det sket 3 gange på 3 år.

4. Refleksion over og udvikling af mål

4.1. Implementere et nyt fagområde – familiebehandling

Inden de første familier flyttede ind, var der en udtalt bekymring hos døgnpersonalet gående ud på, om Pension Engelsborg havde de fornødne ressourcer til, at påtage det store ansvar i forhold til de dømtes børn. Døgnpersonalet pegede endvidere på, at deres skiftende vagter ikke var de bedste betingelser for især børnene. Døgnpersonalet er den gruppe af medarbejdere på pensionen der kender de daglige rutiner bedst og har mange års erfaringer med afsonere i udslusning. På den baggrund blev de bedt om at fremkomme med deres faglige vurdering og de afgav følgende 9 fokuspunkter og dilemmaer.

Kan Pension Engelsborg sikre:

1. Fokus på børnenes behov/tarv?
2. At afsoning i familiehuset er den bedste løsning?
3. At det ikke er bedre med anbringelse af barnet et andet sted?
4. Fokus på formålet med anbringelsen af den pågældende familie?
5. Tilstrækkeligt kendskab til familien til, at der kan træffes beslutning om indflytning og handleplan?
6. Viden om kommunens forventninger til opholdet?
7. At forældrene vil forpligtige sig til at indgå i familiebehandling/Marte Meo?
8. At forældrenes indskrænkede frihed ikke bliver en ulempe for børnene?
9. De fysiske rammer (etværelses lejlighed - køkken faciliteter - opholdsfaciliteter) ikke bliver en ulempe for børnene?

Blandt andet på baggrund af døgnmedarbejdernes vurdering, blev de områder grundigt indarbejdet i visitationen. **Specielt punkterne 1 – 7** er vurderet nøje og gennemarbejdet i begge visitationssamtaler.

Et par ansøgere har fået afslag, fordi der var for lang transporttid mellem hjemmet og Pension Engelsborg. Deres børns behov for at bevare netværk i deres nærmiljø var vigtigere end at forblive sammen med forælderen/ afsoneren. Det er sket i de tilfælde hvor der har været andet familiært netværk således, at Kommunerne har bevilliget ekstra hjælpeforanstaltninger i hjemmet, til dem der fik ansvaret for barn/børnene.

Mere end 30 andre ansøgere har fået afslag, enten på grund af, at de ikke var motiveret for familiebehandling eller fik afslag på § 78 afsoning.

Punkt 8 var ikke noget problem idet de fleste var anbragt i henhold til Straffuldbyrdslovens § 78 om alternativ afsoning, idet de fleste afsonere er vurderet til at kunne administrere lempelige vilkår hvor det er pensionen, der sætter vilkår for udgange m.m.

Punkt 9 har været og er stadig en udfordring for familierne. Det kræver personligt overskud og åbenhed hos de voksne, når mange mennesker skal bo sammen på så lidt plads. Børnene har derimod overvejende nydt den tætte kontakt og den tryghed de mange mennesker gav.

Af de 37 afsonere er kun 4 tilbageført til fængsel. Det er Pension Engelsborgs vurdering, at de 4 ikke var forkert placeret, men at de ikke var parat og klar over den store indsats de skulle bidrage med. En af de 4 er ved løsladelsen gået i samarbejde med kommune om det rette efterværn. De 3 andre har vi ikke formået at holde kontakten med og vi ved derfor ikke hvordan det er gået dem.

Resocialisering med familiebehandling

4.2. Visitationen

I Familiehuset påtager man sig et stort ansvar, når børn anbringes sammen med deres forældre. Implementering af visitationen har derfor været et vigtigt omdrejningspunkt i hele projektperioden. Udgangspunkt har været, at man i visitationen – over for forældre og samarbejdspartnere – pointerede, at kriminelle familier har flere sociale problemer, end blot kriminaliteten.

Det har ikke sjældent givet anledning til undren, både hos forældre og de sociale myndigheder, at Familiehuset fastholdt dette fokus, at bag hver familie til en dømt, gemmer der sig sociale problemer, der, hvis de ikke afhjælpes, vil belaste børnene og netop sætte dem i den risiko zone, hvor de arver det negative mønster.

Som tidligere beskrevet er det oftest tabuiserede familier og vores mål har været, at fremtiden i hver familie skal være præget af åbenhed og tillid.

Visitationen består af to samtaler. Den første foregår med ansøger, familiebehandler og en døgnmedarbejder. Her vurderes det, om ansøgeren er egnet og ansøger vurderer, om han/hun er parat til at indgå i en krævende forandringskabende behandling. Hvis begge parter er enige, afholdes der en 2. visitationssamtale. Obligatoriske deltagere i dette møde er den kommunale sagsbehandler, medarbejder fra kriminalforsorgen i frihed eller fra fængsel og fra Pension Engelsborg, en døgnmedarbejder og viceforstanderen. I projektperioden deltog desuden leder af børne- og ungeafdelingen, Lyngby-Taarbæk Kommune. Yderligere deltagere kan være netværk til familien eller andre offentlige institutioner, f.eks. en klasselærer eller pædagog fra barnets daginstitution.

Det er de sociale myndigheder, der har det overordnede ansvar for børnene og derfor også dem, der skal afholde opholdsbetaling for barnet (i projektperioden kr. 125,- for barnet pr. døgn) hvilket betyder, at kommunen har pligt til at iværksætte servicelovens § 50 undersøgelse af barnets forhold. Denne undersøgelse er lovpligtigt af hensyn til barnets retssikkerhed. Kommunen har pligt til at udarbejde undersøgelsen inden 4 måneder. Det har for den dømtes situation ofte givet anledning til ansøgning om udsættelse af afsoning.

I visitationen lægger Familiehuset bl.a. vægt på forventninger hos alle parter, planer under afsoningen og efter løsladelsen.

Implementeringen af visitationsproceduren, i forhold til interne og eksterne samarbejdspartnere har givet anledning til mange besøg og informationsmøder, før det endeligt var synligt og forståeligt hvad målet var med Familiehuset.

Bilag 12.2. Visitationsskema 1 & 2

4.3. Resultater af midtvejsevalueringen og anbefalinger fra april 2007:

Implementering af familiehuset viste sig at være en vanskelig proces. Direktoratet for Kriminalforsorgen har under hele projektperioden ydet faglig støtte til projektkoordinatoren og i samarbejde med Forstander Kirsten Neimann på Pension Engelsborg, besluttedes det i foråret 2006 at iværksætte en midtvejsevaluering. Midtvejsevalueringen skulle primært støtte arbejdet med implementering, udvikling og dokumentation.

Det følgende afsnit angiver evaluators anbefalinger. I afsnittet med anbefalinger fremgår resultatet *med kursiv og oplyser*, om det er gennemført og hvis ikke, en begrundelse.

Midtvejsevalueringen med anbefalinger og registreringer af resultaterne er skrevet med kursiv.

Vedrørende fysiske omgivelser:

- Det anbefales, at familiebehandleren tildeles et personligt kontor.
- Det anbefales, at der etableres en fælles spise- og opholdsstue i stueplan i Familiehuset.
- Det anbefales, at det store spisebord flyttes ud af køkkenet og erstattes af et mindre bord.

Alle 3 anbefalinger er gennemført.

Resocialisering med familiebehandling

Vedrørende arbejdstilrettelæggelse:

- Det anbefales, at der nedsættes et 'kontaktpersons' – team bestående af tre til fire døgnmedarbejdere, som primært er kontaktpersoner for familier i Familiehuset.
Der er i oktober 2007 nedsat et team med 3 døgnmedarbejdere, familiebehandler og viceforstander.

Vedrørende vidensdelingsprocedurer:

- Det anbefales, at der sker en drøftelse af, hvordan pensionens vidensdelingsprocesser kan effektiviseres, og at der på den baggrund udarbejdes *konkrete og specifikke procedurer* for institutionens interne vidensdeling.
Der er i 2007 etableret elektronisk dagbog med faglige informationer om beboerne til personalet. Elektronisk ugebrev med alle vigtige informationer, både faglige som personlige om og til personalet
Hver 3. uge er der sagsbehandlermøde, hvor alle beboerne gennemgås. Efter mødet er der projektmøde for teams.
Hver mandag holdes der møde om familiehuset, her deltager ledelsen, familiebehandler og de døgnmedarbejder, der er med i teamet.

Vedrørende vidensdeling for Familiehuset

- At der, ligesom for 2. visitationssamtalerne, udvikles et skema for 1. visitationssamtalerne. *Til Pensionens almindelige afsonere afholdes der kun en visitationssamtale. Dette skema anvendes nu også til familiehuset. Familiebehandleren der altid deltager i den 1. samtale, har egne visitationsspørgsmål.*

- Vedrørende skemaet til 2. visitationssamtalen foreslås det, at rubrikken om kommunens forventninger udvides til at omfatte alle involverede parter forventninger til opholdet, samt at der tilføjes en rubrik, som beskriver, hvad de indkaldte samarbejdspartnere er forpligtede på.
Rubrik med forventninger er tilføjet skemaet.

- Det anbefales, at forventningerne til skriftlighed vedrørende familierne afklares jf. mål og metode beskrivelsen, og herefter at ansvar og procedurer herfor beskrives.
Rubrik med forventningerne til skriftlighed vedrørende familierne afklares jf. mål og metode beskrivelse og hvem har ansvar og hvilke procedurer.
Er iværksat.

- Det anbefales, at mål og fremgangsmåde for beboermøder i Familiehuset afklares.
Er iværksat.

- Det anbefales, at Familiehusets medarbejdere sørger for omhyggelig opdatering af deres personlige 'Outlook' kalender, samt gør kalenderne tilgængelige for alle.
Er gennemført.

Vedrørende fordeling af arbejdsopgaver

- Det anbefales, at der udarbejdes klare arbejdsopgavebeskrivelser for medarbejderne, som gøres tilgængelige for beboerne.
Er iværksat.
- Det anbefales, at nye medarbejders tiltrædelse forberedes grundigt.
Er gennemført.

Resocialisering med familiebehandling

- Det anbefales, at arbejdet på pensionen organiseres, så det bliver muligt at løse de arbejdsopgaver, som beskrives i mål og metode

Dette kan gøres ved ansættelse af en medarbejder med pædagogiske kompetencer, eller ved en prioritering og omlægning af arbejdet, som gør det muligt at løse disse opgaver indenfor den eksisterende normering.

Hvis man vælger, at ansætte en medarbejder med pædagogiske kompetencer, anbefales det, at vedkommende bl.a. bliver ansvarlig for udvikling af 'meningsfulde aktiviteter' (jf. mål og metodebeskrivelsen).

Er iværksat. I ca. 1/2 år var der ansat en pædagog i dagtimerne. Denne funktion viste sig at være nødvendig, særligt i forhold til at skabe en kontinuitet i børnenes hverdag.

- Det anbefales, at projektkoordinatoren udelukkende varetager opgaver som er relateret til Familiehusprojektet.

Ny viceforstander tiltrådte i februar 2007 og fra marts blev anbefalingen gennemført bortset fra visitationen, der først overgik til viceforstander november 2007.

Vedrørende dokumentation

- Det anbefales at der sikres en systematisk og målrettet dokumentation af familiehusprojektet jf. de forslag til dokumentationsskabeloner, som evaluator og Therese Heltberg, Straffuldbyrdelseskontoret, har udformet.

Der arbejdes med at forberede grundlaget for dokumentation. Første skridt i dette arbejde er gjort med en mere fyldestgørende dokumentation for familiebehandlingen i denne statusrapport. Dette vil siden her kunne danne grundlag for en egentlig evaluering af behandlingen.

- I forbindelse med dokumentation af behandlingsindsatsen anbefales det at opsøge og anvende andre behandlingsinstitutioners erfaringer med evaluering og dokumentation af indsatser.

Vil blive gjort i forbindelse med ovenstående

Vedrørende institutionens psykiske arbejdsmiljø

- Først og fremmest anbefales det at styrke den sociale sammenhængskraft mellem alle medarbejdere på pensionen, ved at etablere et eller flere uformelle fora hvor medarbejderne kan mødes og 'være sammen'.

Der er iværksat fælles frokost dagligt.

- Det anbefales i forlængelse heraf, at inddrage ekstern rådgivning, til at vejlede og støtte en generel forbedring af det psykiske arbejdsmiljø.

Er iværksat.

Vedrørende ledelse og udvikling

- Det anbefales, at ledelsen organiserer et forum, hvor personalet kan diskutere begrebet 'behandling', og i forlængelse deraf hvilken rolle behandlingskonceptet skal spille i udviklingen af pension Engelsborg.

Er iværksat.

- Det anbefales, at ledelsen systematisk anvender formaliserede samarbejds-strukturer som SU og medarbejderudviklingssamtaler, og samtidig at ledelse og medarbejdere sammen drøfter udbyttet og værdien af ledelseskonceptet 'altid åben dør'.

Er iværksat.

Resocialisering med familiebehandling

- Det anbefales, at ledelsen (dvs. forstander og viceforstander) omhyggeligt anvender og opdaterer deres personlige elektroniske Outlook - kalendere.

Er iværksat.

- Det anbefales at lave en vurdering af medarbejdernes udbytte af den gruppevise supervision.

Er iværksat.

- Det anbefales, at ledelsen efteruddannes i systemisk ledelse.

Er planlagt.

Evaluators overvejelser:

- Ændring af døgnpersonalets arbejdstidstilrettelæggelse.

Er ikke iværksat. I denne rapport er det en anbefaling, at iværksætte en undersøgelse af anvendelsen af personaleressourcerne.

- Ændring af døgnpersonalets ”kontoret er altid åbent” til, at være åbent i 3-4 timer dagligt.

Er ikke ændret men der er lukket i frokostpausen.

- Flytte kontor i familiehuset, til stueetagen.

Er gennemført.

- Marte Meo og anden efteruddannelse skal tilpasses efter motivation og overskud.

Er gennemført.

- Udvide styregruppen med et medlem fra Straffuldbyrdseskontoret for, at sikre opfølgning på midtvejsevalueringen.

Er gennemført. Fra april 08 er chefkonsulent Niels Løppenthin indgået i styregruppen.

4.4. Målene for familiehuset

Forstander, styregruppen og projektkoordinator var fra starten klar over, at fokus skulle være på forælderrollen, barnets selvværd, samarbejde med kommunen og efterværn, der var de vigtigste elementer for at hjælpe de dømtes børn.

Familiehuset er grundlagt for at hjælpe de dømtes børn og formentlig det første af sin art. Derfor ville man ikke på forhånd fastlægge specifikke målsætninger. Man ville afvente vurderingen af de første familier for at se, om de havde nogle fælles problemstillinger.

Når man i projektperioden fik erfaringerne om familiernes reelle behov under afsoningen, skulle de endelige målsætninger udvikles og besluttes

Midtvejs i evalueringsforløbet faciliterede evaluator en proces over to dage, hvor forstander Kirsten Neimann, familiebehandler Rikke Betak, 2 døgnmedarbejdere Annemette Bonnesen (socialrådgiver), Ellen Lundbak (fængselsfunktionær) og projektkoordinator Inge Halmø fik mulighed for at drøfte mål og arbejdsmetoder for Familiehuset.

Resultatet er skitseret i skemaet bilag 12.3.

De endelige målsætninger blev vedtaget og offentliggjort april 2007.

De 5 målsætninger

1. Arbejde med forælderrollen.
2. Hjælpe familien med at få tillid til mennesker og myndigheder
3. Opbygge børns selvværd
4. Afdækning og formidling af familiens behov til relevante parter
5. Efterværn og opfølgning

Resocialisering med familiebehandling

Uddybning af de 5 målsætninger

Ad.1. På Pension Engelsborg bygger man forældrenes selvværd op. Hensigten er at tilføre forældrene generel viden samt personlig indsigt i egne ressourcer. Behandlingsfilosofien er, at forældre uden selvværd, ikke kan være gode forældre. De fleste mennesker der har afsonet i et fængsel har fået nedbrudt deres selvværd, specielt i forhold til deres forældrerolle. De *har* udsat deres børn for et synligt omsorgssvigt, dels ved at begå kriminaliteten og dels ved at forlade børnene for at afsone i et fængsel.

Ad. 2. Mange afsonere og deres familier har generelt mistillid til myndigheder, det være sig både sociale og/eller juridiske. Det er Familiehuset behandlingsfilosofi, at tabu i familien er en sikker årsag til at skabe mistillid til mennesker.

Familiebehandleren arbejder med, at forældrene kommer bag deres egen mistillid og hjælper dem med at få tilliden tilbage.

Ad. 3. Børnene er ofte psykisk og mentalt medtaget. I Familiehuset møder de måske for første gang ligestillede børn, der har haft de samme triste erfaringer. Familiebehandleren bringer børnene sammen i børnegrupper og de får ”renset” deres tanker så der igen bliver plads til et sundt og nødvendigt børneliv.

Tabuer bringes frem fra mørket. Mange børn oplever, at der tages hånd om deres forældre, så de får plads til egen proces. De deltager i familiesamtaler og individuelle børnesamtaler, hvor der fælles gælder, at også ressourcer, de gode historier og anerkendelse fylder samtalerne. Det at arbejde med en identitet, der indeholder mere end den dominerende historie omkring en forælders kriminalitet, øger selvtilliden.

Mange af børnene har aldrig været på ferie med deres forældre eller på andre måder oplevet andet end lejlighedens 4 vægge. I Familiehuset arbejdes der altid på at skaffe børnene på diverse kolonier med f.eks. Dansk Røde Kors. Familiehuset arrangerer også en sommer og efterårsferie for nuværende og tidligere familier af Familiehuset. To gange om året inviterer Familiehuset gamle og nuværende familier til jul og sommerfest. Børnene oplever stor gensynsglæde under disse arrangementer, både mellem børnene, familierne og mellem ansatte og indsatte. En indsats/metode der giver børnene en positiv oplevelse af omsorg og ”respekt” omkring *deres* familie.

Ad. 4. I Familiehuset er behandlingsfilosofien, at det er helt afgørende for familiens fortsatte trivsel, at de nødvendige samarbejdspartnere bliver en naturlig del af familierne. Afdækning og formidling sker altid i samarbejde med familierne. Samarbejdspartnere er altid den kommunale sagsbehandler og kan desuden være skole, daginstitution, jobcenter, læge, sundhedsplejerske, krisecenter.

Ad. 5. Det er Familiehusets behandlingsfilosofi, at efterværn og opfølgning er to af de områder, der skal sikres, hvis familierne skal fortsætte den positive udvikling. Efterværn skal sikres inden løsladelsen og iværksættes kort efter løsladelsen. De nye og positive forandringer i familien og for manges vedkommende helt nye kompetencer, kan ikke fastholdes uden en periode med støtte og vejledning. Opfølgning er tænkt som en proces der iværksættes på et senere tidspunkt efter løsladelsen. F.eks. efter 3 – 6 måneder og gentages (individuel) med jævne intervaller. Opfølgning er ment som en sikkerhed for systemet og familien, at den positive udvikling fortsætter og hvis ikke, så kan man støtte forældrene i at opsøge hjælp.

5. Metoder

5.1. Familiebehandlingen

I visitationsdelen formuleres det for den kommende afsone, at det er et vilkår for at afsone i Familiehuset, at man indgår i et behandlingsforløb. Familierne bliver altid gjort opmærksomme på, at det er krævende og udfordrende at afsone en dom i Familiehuset.

Det er også en mulighed for en ny start, hvor de kan få en hjælpende hånd der, hvor de ofte har stået helt alene.

I den første tid arbejder familierne således på at formulere en vej til forandring. Forløbet planlægges, støttes og udfordres altid af familiebehandleren med stor respekt og forståelse for, at forandring er svær og skal komme indefra. Målsætningerne hos familierne er individuelle og under løbende forandring. Nogen familier sætter store krav til egen udvikling og arbejder hårdt og beundringsværdigt. Andre kæmper med mistilliden mod systemet og går små, men betydningsfulde skridt.

Respekten for familierne er grundlæggende og en af årsagerne til at den store tillid som generelt opstår, kan eksistere.

5.2. Metodevalg til forandringskabende indsats

I Familiehuset arbejdes der teoretisk ud fra Systemisk teori og tænkning. De teoretiske indfaldsvinkler er så vidt muligt mangfoldige og kreative. Formålet er, at møde den enkelte familie med en for dem forståelig tilgang - imod en tilpas forstyrrelse. En terapeutisk kontekst indeholder ofte en forventning om evnen til refleksion hos familierne. Dette er for nogen meget vanskeligt, og her forsøges at møde familien kreativt, og ofte med en mere konkret og undervisende tilgang. For nogle af disse familier er Marte Meo hjælpsom.

Familieterapien har blandt andet været inspireret af de narrative tilgange, det løsningsfokuserede, det sprogsystemiske og reflektive. Tilgangen til familierne er altid anerkendende. Her følger en kort beskrivelse af de forskellige behandlingsmæssige tilgange, der benyttes.

5.3. Familiesamtaler:

Erkendelse skaber forandring

Har som udgangspunkt at skabe et samarbejde imellem familiens medlemmer samt eventuelt netværk. Fokus er på, at de relationerne imellem, selv finder nye veje og forandres indefra. Der arbejdes med eventuelle tabuer. Der er fokus på relationer og netværk, dette netværk inviteres gerne ind i samtalerne, hvor det er relevant. Der arbejdes omkring familiens kommunikation og identitet som system. Familiens ressourcer afdækkes, tydeliggøres og sættes i nye rammer. Forældrene sættes i centrum i forhold til barnets udvikling og får, hvor det er nødvendigt, hjælp til at pådrage sig og udvikle dette ansvar. Således oplever mange af forældrene at se sig som klogere på forælder rollen og tage bedre ansvar efter et behandlingsforløb. Forældrene får i samtalerne opbakning til at tage fat i problemstillingerne via ny kommunikation og nye indfaldsvinkler. I familiesamtalerne tales der ofte med børnene, mens forældrene er tavse vidner – der dog kan inviteres ind. Børnene arbejder blandt andet med at tydeliggøre betydningen af deres relationer. Der er i disse samtaler mange vigtige informationer og åbninger af tanker til deres forældre. Dette giver åbninger til samtaler, der er meningsfulde for børnene.

Generelt bliver forældrene opmærksomme på det ansvar, de bærer for deres børns trivsel og hvordan deres handlinger i forhold til kriminaliteten påvirker deres børns liv. Denne erkendelse er forandringskabende, idet de tidligere har formået at fortrænge den indsigt, men nu sættes der ord på og de hjælpes til at sætte sig ind i deres børns følelser.

5.4. Individuelle børnesamtaler og livshistorie bøger:

Børnenes selvbillede styrkes

I nogle af familierne er tabuerne så store og børnene så prægede af deres hensyn til forældrene, at det kan være hjælpsomt med et børnerum uden voksne. Disse samtaler handler dog som udgangspunkt altid om, hvordan vi får bragt disse vigtige informationer videre til forældrene, så de bedre kan forstå og støtte deres barn. Som udgangspunkt vil alle forældre deres børn det bedste – de skal i nogle situationer hjælpes på vej ofte af informationer fra deres børn.

En af de metoder der benyttes i mødet med børnene er livshistoriebøger. Her arbejder børnene med deres historier, fortæller på godt og ondt om deres liv og hjælpes til at trække historier frem som kan udbredes, så de bliver klogere og forstår sig selv og omstændighederne lidt bedre. Der er fokus på de anerkendende historier. Historien om dengang det hele lykkedes og gode ressourcefyldte minder tegnes op og fortælles. De gode relationer tydeliggøres og bøgerne fyldes af sejre, fotos og minder af gode oplevelser.

Børnenes oplevelser synliggøres og mange af dem slås med voldsomme følelser, reaktioner og vrede.

Det fylder også samtalerne og disse historier udbredes, tegnes og ses på, så børnene bliver klogere og bedre i stand til at takle det. I terapi rummet findes magiske bamser, fortryllede æsker og andre kreative ideer, som kan hjælpe børnene til at slippe af med de historier, hvis det er ønskeligt.

Generelt hjælper disse mangfoldige selvbilleder i livshistoriebøgerne, børnene til et mere nuanceret selvbillede end det, de kom med.

5.5. Børnegrupper:

Ord på tabuerne

I familiehuset samles børnene, hvis de aldersmæssigt har glæde af at bruge hinandens erfaringer. Det kan være til stor glæde for de større børn at dele deres erfaringer med ligestillede og få ord på nogle af de tabuer, der har præget deres barndom. Der har for de større børn været en særlig indforståethed og glæde for gruppen. Identitetsopfattelsen skabes i de historier børnene fortæller om sig selv – og der ligger derfor vigtige informationer til familiebehandleren i disse gruppesamtaler. Børnene samles også for, at de voksne kan hjælpe dem til at skabe en god kultur med sammenhold og gode betingelser for at skulle bo så tæt. En gruppe af de større børn har i gruppesammenhæng arbejdet med deres livshistoriebøger.

5.6. Narrative breve:

Anerkendelse af barnet

En del af børnene får et brev efter samtaler med familiebehandleren eller ved specielle lejligheder. Disse breve er ofte et resume med nogle af barnets egne ord, gentaget fra samtalen. Det er ligeledes behandlerens tanker fra samtalen. Dette er en oplagt metode til at huske børnene på samtalens indhold samt at få anerkendt barnet. Brevene har en særlig helende effekt og mange af børnene gemmer disse breve og beretter om, hvor betydningsfulde de har været. Børnene føler sig via brevene set og hørt, hvilket giver barnet en betydningsfuld følelse af anerkendelse og forståelse. Brevene kan være udfordrende og med terapeutens refleksioner sætte nye processer og spørgsmål i gang hos børnene.

Bilag 12.4. eksempel på et narrativt brev

Resocialisering med familiebehandling

5.7. Reflekterende samtaler:

At forstyrre ”plejer”

Nogle af familierne har boet så kort tid i familiehuset, at det ikke har været muligt at indgå i en terapeutisk proces. Andre familier har været så bevidst og åben om deres situation, at de ikke har brug for støtte og udfordring i et egentligt behandlingsforløb. Disse familier har deltaget i mere reflekterende samtaler.

Behandleren har altid mødt familien med nysgerrighed omkring, hvad en fængselsdom har betydet for deres liv og for relationen til deres børn. Behandleren har altid været interesseret omkring fremtiden, drømmene og ønsker om forandring.

Ideen med disse samtaler har været at udvide tanker, at forstyrre ”plejer”, at skabe nye tanker og udfordre nye veje og tænkning, hvor dette er muligt.

5.8. Parterapi:

Bedre kommunikation

Nogle familier har ønsket parterapi som indfaldsvinkel til forandring i familien. Et længerevarende fængselsophold er krævende for parforholdet. Der har været par, der f.eks. har kæmpet med vold, manglende tillid og dårlig kommunikation, imellem dem og til deres børn.

Parterapien har som indfaldsvinkel det formål, at skabe bedre kommunikation både som par og som forældre. Der arbejdes på at finde forståelse og skabe nye historier i kampen for kærligheden. Der er ofte gået store svigt af familien forud for afsoningen, så en del af samtalerne handler også om tilgivelse og det at tale om noget, som før har været tabuiseret.

En del fraskilte par har fået hjælp til at samarbejde omkring forældrerollen.

5.9. Marte Meo:

Nye veje via egne ressourcer

Er en metode som via videooptagelser hjælper forældrene til at forbedre samspillet i familien. Marte Meo betyder ”ved egen kraft” og det er indfaldsvinklen til at gøre forældrene opmærksomme på egne ressourcer og nye veje. De bliver via videooptagelserne ofte mere opmærksomme på deres ansvar for samspillet og deres børns trivsel.

Det er for nogle forældre hjælpsomt i forhold til at forstørre det enkelte barns ressourcer og dermed tilgangen til anerkendelse af barnet. Det kan være hjælpsomt i forhold til de ”blinde vinkler” og skabe nye billeder og forståelse af barnet, der ”altid” er voldsomt aggressivt, aldrig samarbejder og andre stemplinger uden nuancer.

Fokus i samspillet imellem forælder og behandler ligger omkring, hvordan man støtter og hjælper barnet videre. Ved at se sin relation til sit barn tydeliggøres det ofte for forælderen hvor der skal sættes ind og hvad der er hjælpsomt for barnet.

Der ligger mange værdifulde oplysninger til forældrene i disse videoklip. Videoklippene giver efterfølgende udgangspunkt for værdifulde samtaler.

Resocialisering med familiebehandling

5.10. Aktiviteter / metoder / deltagere over en periode på 3 år fra 01.06.05 – 01.06.08.

På grund af manglende personaleressourcer i projektperioden har det ikke været muligt, at iværksætte alle indsatser og metoder der fremgår af mål og metodeskemaet bilag 13.3.

I stedet er der foretaget en systematisk registrering af nedenstående, men den fortæller ikke om der i den pågældende gruppe er deltagere, der har modtaget familiebehandling også har modtaget parterapi eller efterværn osv.

37 afsonere og deres familier (i alt 112 personer) har deltaget i projektperioden

Familiebehandling / individuel terapi	21
Parterapi	5
Familieterapi med netværk.....	3
Reflekterende samtaler.....	18
Marte Meo	14
24 timers behandlingstur	1
Psykolog	6
Psykiater	1
Aflastningsfamilie.....	3
Sundhedsplejerske.....	6
Hjemmebesøg.....	14
Indberetning til kommunen.....	11 (9 med behov for hjælpeforans. og 2 med omsorgssvigt)
Mistet forældremyndighed	2
Alkohol eller stofmisbrug	7 (3 blev behandlet, 3 blev overført til fængsel, 1 fik ny dom)
Bortvisning (til fængsel).....	4 (3 for stof og alkohol misbrug og 1 for tyveri).
KRIS DK (kriminalitetsforebyggende Kursus)	2 (begge skulle deltage som betingelser for at de kunne Afsone ny dom i familiehuset)
Jacob Lund	1 (meditations og kampsports- kursus, forbygger voldelig adfærd)
Recidiv efter løsladelsen.....	3 (2 for §191 og 1 for vold)
Anskaffelse af bolig.....	3
Anskaffelse af arbejde.....	2
Tilsyn.....	20 (årsag: mange korttidsafsonere på 60 dage og derfor ikke pligt til tilsyn)
Efterværn via Kommunen	12
Efterværn via Familiehuset.....	16

Resocialisering med familiebehandling

Indsats over for børnene:

Mentor til barn.....	3
Deltaget i børnegrupper.....	11
Børnesamtaler.....	12
Ekstra indsats i skolen.....	4

Andre aktiviteter

Sommer- og julefest.....	14 familier
Efterårsferie for hele familien.....	1 ture
Sommerferie for hele familien.....	2 ture

Alle har deltaget i fælles ugemøde og maddage

Resocialisering med familiebehandling

6. Resultater

I forbindelse med denne afrapportering har projektkoordinatoren i foråret 2008 inviteret 25 familier til en evalueringssamtale, hvor 10 familier deltog. Disse samtaler, efter løsladelsen, støttede Familiehusets foreløbige erfaringer. Denne erfaringsopsamling skal fremover støtte personalets fortsatte arbejde med dokumentationsskabelonen, hvilket betyder, at Familiehusets personale kan få mere specifik viden om resultaterne og betydningen af de forskellige aktiviteter og tilbud i Familiehuset, således at de løbende kan justere tilbuddet til målgruppen.

I Familiehuset har projektkoordinator og personale observeret en række fordele ved afsoning – med familier – i Kriminalforsorgen. Efter kort tid i Familiehuset ses der forandringer i *hele* familien. Der er registreret en opblomstring af familiens egne ressourcer og overskud til at være en familie. Det er Familiehusets erfaring, at årsagerne til forandringer blandt andet er:

- Kriminalforsorgen hjælper familien med at forblive sammen og blive genforenet, for nogens vedkommende efter 5 års adskillelse
- Kriminalforsorgen forhindrer adskillelse mellem børn og forældre, den hjælp får mange forældre til at være yderst taknemmelige og motiveret for store forandringer
- Afsoningen fastholder og bidrager til positiv udvikling i familien. Alternativet til familiehuset er fængsel og det er uoverskueligt for forældrene. Derfor vil de stort set gøre alt for at indgå i en positiv forandringsskabende proces.
- Tilstedeværelse af børn er en god metode til sikkerhed, kontrol og resocialisering.
- Familier og især børnene får et nuanceret og positivt billede af myndigheder. Det giver børnene en oplevelse af respekt om deres familie, deres forældre og ikke mindst dem selv.
- Kriminalforsorgen skaber netværk for børn med ligestillede og bryder deres isolation
- Flere afsonere med lange domme, får chancen for ”frihed”. Pension Engelsborg har stadig pligt til sikkerhed og kontrol.

Opfølgningssamtalerne med afsonerne og de familier, der, efter endt afsoning stadig besøger Pension Engelsborg, vidner om, at der er sket store forandringer for disse mennesker.

6.1. Hvad siger børnene om Engelsborg?

15 børn er blevet interviewet omkring familiehuset og deres udsagn giver gode billeder af hvordan de opfatter indsatserne.

- ”På Engelsborg kunne jeg lægge mine tanker, så jeg fik plads til det børn normalt tænker på”
- ”Jeg fik fortalt min mor alt det, jeg godt vidste i forvejen – men hun vidste ikke, at jeg vidste det ”
- ”Jeg ville ønske, at alle børn måtte prøve at bo i Familiehuset”
- ”Efter jeg er flyttet hjem, savner jeg de andre børn, vi ku snakke om alt”
- ”Jeg savner Rikke”
- ”Det bedste ved Familiehuset er, at jeg er sammen med min far hele tiden. Der hjemme har han altid travlt med alt muligt”

Resocialisering med familiebehandling

7. Sociale problemstillinger

Trods de meget positive resultater, er der en ikke uvæsentlig mængde sociale problemstillinger, der blev synlige efter familierne var flyttet ind.

Hos de voksne: anoreksi / paranoia / misbrug af alkohol og/eller euforiserende stoffer / Vold / ubearbejdet sorg over ekstreme tab / ingen kontakt til familie / ensomhed og isolation / stammehandicap / mødre med 8 børn der har forskellige fædre / har andre anbragte børn uden for hjemmet / sprogproblemer med det danske / jalousi / relationsproblemer til deres børn / manglende kontakt til børnene / arbejdsløs i mange år / gæld / manglende tradition for husholdning / manglende grænsesætning overfor børnene / umodenhed / unge forældre / fysisk sygdom / dyr bolig.

Hos børnene: skærer i sig selv / ufrivillig afføring / de voksne børn / manglende sprog/ koncentrationsproblemer i skolen / integrationsproblemer / voldelig / 10-12 årige både ryger og drikker / resignation / depression / mobbeofre / angst / faglig umodenhed / social isolation / vådligger.

Problemstillinger der kræver længerevarende behandling og samarbejde med de sociale myndigheder. Desværre har vi ikke, i projektperioden, kunne sikre det nødvendige efterværn, idet der ikke var de optimale personaleressourcer.

Som følge af ovenstående har Familiehuset foreslået udviklingspunkterne i næste afsnit og ansættelse af i alt 4 personaler, der har særlige kompetencer inden for behandling.

8. Udviklingspunkter i Familiehuset

I projektperioden har Familiehuset peget på flere fokus områder der bør arbejdes med i den næste 4 årige periode bl.a.

- Netværksgrupper
- Efterværn
- Forældre undervisning
- Foredrag og debat
- Flerfamilieterapi

- Generelt er familierne fattige på netværk og tillid til at hente hjælp i omgivelserne. Det er derfor et ønske, at familiehuset på sigt kan skabe netværksgrupper bestående af nuværende og tidligere familier, hvor de kan møde forståelse for deres situation og hente hjælp og vejledning. Det er tanken med grupperne, at de senere kan udvikle sig til efterværnsgrupper så de familier, der måtte ønske det, kan fortsætte i disse grupper og fastholde forandring og udvikling.
- Derudover er der et ønske om at etablere undervisningsforløb. Familierne har et ønske om at erhverve sig større viden om blandt andet udviklingspsykologi, forælderrollen, betydning af relationer, samspil med mere. Det vil være oplagt at invitere til dette møde for alle på Pension Engelsborg, der måtte have denne interesse. Det er ligeledes intentionen at lægge op til debat om oplagte emner, som de alle har berøring med. Temaer som forælderrollen. Det danske straffesystem. Se film med oplagte temaer, modtage foredrag og oplæg udefra. Disse aftener skal først og fremmest udvikles af personalet på Pension Engelsborg. Det skal primært være voksenrelateret og børnene skal passes af personale imens.

Resocialisering med familiebehandling

- Det er ligeledes hensigten, at behandlingsture skal opprioriteres. Disse behandlingsture kan foregå med en eller flere familier. Familierne skal her arbejde med nøje planlagte opgaver som vil kunne understøtte den proces de er i. Tanken om at tage af sted med flere familier afspejler et ønske om at arbejde mere med flerfamilieterapi. Dels lærer familierne at bruge hinanden, at finde tilliden og hjælpen hos andre og selv blive brugt. Børnene får billeder af, at det gode liv kan se ud på mange måder og familierne kan hente inspiration fra hinanden.

For at sikre, at Familiehuset leverer de rigtige ydelser målrettet til familiernes behov, skal personalet arbejde videre med den dokumentationsskabelon, som blev udarbejdet ved midtvejsevalueringen. Personalet kan eventuelt mødes to gange årligt og drøfte dokumentationsskabelonen i forhold til at drøfte deres målgruppe og eventuelle ændringer heri og samtidig sikre, at de arbejder efter deres fem målsætninger, og at initiativerne og aktiviteterne gør, at der arbejdes hen imod at opfylde målsætningerne. Herefter skal personalet stille sig spørgsmålet: Har vi de aktiviteter, der skal til for at levere en god familiebehandling, eller skal vi have andre eller flere?

9. Konklusion

Familiebehandling til forebyggelse af et liv uden kriminalitet

Implementering af familiebehandling og familierapi er et helt nyt koncept i Kriminalforsorgen. Det var derfor forventeligt, at det blev en omstændig proces.

Det at indføre et helt nyt fagområde og faggruppe i en organisation, hvor man endnu ikke har tradition for at tænke i behandling som 1. prioritet, men snarere tænke kontrol og sikkerhed og så måske behandling, har været en stor udfordring.

Implementering af den nye form for daglig kontakt og indblanding i familiernes hverdag har været en af de største udfordringer med at implementere Familiehuset.

Døgnpersonalets vagtplaner med ca. 6 døgnvagter om måneden har *ikke* været befordrende for implementeringen. Med så få dage på arbejde, er det naturligt nok, at denne gruppe har svært at følge med i den daglige indsats og baggrund for forandring.

Familiebehandlerens rolle i implementeringen har været svær og er stadig en udfordrende opgave. Det at være den første fra en ny faggruppe i en stor organisation som Kriminalforsorgen kræver et særligt overskud og opbakning. Et overskud der kun kan bevares ved løbende supervision og efteruddannelse af alle involverede parter.

Hos både eksterne og interne samarbejdspartnere har der også været betænkeligheder, når afsonere søgte om at få deres familier med i Kriminalforsorgen. Den proces har krævet ekstraordinært mange besøg og informationsmøder.

Hjælp til selvhjælp

Det særegne ved tilbudet i Familiehuset er den sammenhængende indsats for forældre og børn. Det betyder, at forældrene både selv bliver hjulpet og sættes i stand til at hjælpe deres børn.

I Familiehuset har familierne for manges vedkommende og for første gang i deres liv oplevet en positiv forandring. Den positive forandring giver familierne den nødvendige selvtillid og mod på at åbne deres familie for at modtage mere hjælp.

Jeg er overbevidst om, at Familiehuset løser mange forskellige problemstillinger. Her under især, at forældrene bliver deres forældrerolle bevidst.

37 afsonere og kun 3 er efter endt afsoning recidiveret, i perioden 1. juni 2005 – 1. juni 2008 som familiebehandlingen har været.

10. anbefalinger

Den regelmæssig supervision forestås af en person der har en faglig baggrund som børnepsykolog. Denne anbefaling er på baggrund af de tunge sociale problemstillinger.

Undersøge om den nuværende arbejdstidstilrettelæggelse med 24 timers vagter for døgnpersonalet, er den optimale udnyttelse af personelressourcerne og den bedste løsning for afsonerne.

Vi er førende i verden

Den viden som denne rapport afdækker, trods det udelukkende er en afrapportering over erfaringerne, vil forhåbentlig inspirere eller iværksætte yderligere undersøgelser / evalueringer / forskning.

Den viden eller knowhow som jeg mener den Danske Kriminalforsorg har med denne form for resocialisering bør videreudvikles. Vi er, efter min mening, en af de førende i verden.

Resocialisering med familiebehandling

Flere familiepladser på Pension Engelsborg og / eller andre steder

Med de erfaringer man har med Familiehuset og den viden man har oparbejdet om de dømtes børn, vil det være ønskværdigt, om man overvejede at inddrage flere pladser på / eller udvide Pension Engelsborg til flere familier. Jeg mener desuden, at det ville være ønskværdigt om også Jylland og Fyn havde et familiehustilbud.

Familiebehandling – også i fængslerne

I mit tætte samarbejde med specielt Statsfængslet ved Horserød, er det min erfaring, at der er et behov for yderligere indsats og metodeudvikling over for forældre i fængsel og deres pårørende. Det vil være en god investering, at udvide familiebehandling til også at omfatte fængslerne, så afsonere der ikke kan afsones i Familiehuset, kan få tilbudt familiebehandling i fængslet og dermed udnytte afsoningen og forbedre deres løsladelsessituation.

Ansæt en familie-ombudsmand

Det vil desuden være oplagt, at ansætte en person i Kriminalforsorgen der udelukkende tager sig af indsatsen overfor afsonerne og deres familier. En såkaldt familiekonsulent eller en slags ”ombudsmand”. Jeg mener, at man for ganske få midler, kan afhjælpe store problemer i udslusning og i inkludering i samfundet som reetableret familie.

Pågældende konsulent eller ombudsmand skal afdække, undersøge og være vidensperson inden for området.

12. Tak for 3 år på Pension Engelsborg

Det har været en fornøjelse, hårdt og lærerigt, at være projektkoordinator på Pension Engelsborg. Jeg skylder Forstander Kirsten Neimann en stor tak, for hendes utrolige evne til at uddelegere ansvar og til at tro på det bedste i mennesker. Kirsten Neimanns etiske og faglige holdning over for de dømte, deres familier og hendes medarbejdere er grundlaget for at afsonere på Pension Engelsborg får den bedste resocialisering.

Tak til personalet på Pension Engelsborg for jeres indsats og ærlighed. En særlig tak til familiebehandler Rikke Betak der med sit menneskesyn og udholdenhed, forandrede familierne, i så høj grad, at det må bevæge selv den hårdeste kritiker af denne form for resocialisering.

Tak til medarbejderne i Straffuldbyrddelseskontoret, for at jeg lånte kontor og computer og I altid var venlige og interesserede i projektet. En særlig tak til dokumentationsfuldmægtig Kuno Herman Lund Larsen for uundværlig hjælp i skriveprocessen.

Jeg vil også gerne takke Justitsminister Lene Espersen, der har troet på projektet og været vores ambassadør. Dét har motiveret alle der har været en del af projektet, lige fra personalet i kriminalforsorgen til medarbejdere i socialforvaltningerne. Tak for det!

Resocialisering med familiebehandling

Bilag 12.1. Projektbeskrivelse

Beskrivelsen indeholder:

- Baggrund og problemstilling
- Projektets formål
- Præcisering af projektets målgruppe
- Antal brugere af projektet
- Metode til at realisere projektets formål
- Tidsplan

Baggrund og problemstilling:

Kriminalforsorgens pension Engelsborg modtager mange afsonere (udstationerede eller anbragt i medfør af straffuldbyrdslovens § 78), som har børn. Nogle af disse børn får ophold på pensionen sammen med forældrene, mens andre børn alene kommer på besøg, f.eks. i weekends og på den måde får vedligeholdt eller retableret kontakten til den fængslede forælder under afsoningen.

Pensionen er beregnet og normeret til at varetage voksne beboeres behov for udslusning.

Pensionen har kun få interne arbejdspladser, og det forudsættes, at beboerne er i beskæftigelse eller uddannelse uden for huset i dagtimerne.

De medianbragte børn er indtil familiehusets tilblivelse blevet betragtet som forældrenes – og ikke pensionens – ansvar.

At man fra pensionens side ønsker at gå ind og tage større ansvar for de medianbragte børn er begrundet i følgende problemstillinger:

1. Medarbejderne oplever et stort behov for en særlig indsats over for de anbragte familier – behov som både relaterer til børnenes situation og til de voksnes mangelfulde eller svingende forældreevne.
2. Udviklingen i pensionens beboersammensætning gør det påkrævet at kunne holde de anbragte familier delvist adskilt fra de øvrige beboere, hvis man skal undgå risiko for negativ, kriminalitetsfremmende påvirkninger af især de større børn.
3. Pensionens fysiske rammer lever ikke op til den standard, som i dag må anses som en nødvendig forudsætning for et velfungerende familieliv.

Pension Engelsborg fungerer desuden som en familieinstitution, hvor det er muligt at bevare familien samlet under et nødvendigt institutionsophold. I den forbindelse modtager Pension Engelsborg et betydeligt antal afsonere med børn. Denne børnegruppe kan opdeles i to grupper; nemlig en som opholder sig permanent på Pension Engelsborg sammen med en eller begge forældre – og en gruppe, som alene besøger den fængslede forælder i kortere perioder, f.eks. over en weekend.

Fra Pension Engelsborgs side lægges der stor vægt på denne mulighed for at kunne fastholde en kontakt mellem afsonende forældre og deres børn af følgende grunde:

- For det første vurderes det tætte samliv mellem forældre og børn at udgøre et vigtigt element i bestræbelsen på at styrke de afsonende forældres sociale netværk på kort og på længere sigt, ligger der implicit i forældrerollen en lærende udfordring i forhold til at skabe kontakt til eksempelvis daginstitutioner, skoler og kommunale myndigheder.

Resocialisering med familiebehandling

- For det andet viser erfaringerne, at der i forælderrollen også implicit ligger et godt afsæt for at styrke forældregruppens følelse af selvværd og mestring af dagligdagens udfordringer og problemstillinger.
- For det tredje formodes den naturlige ansvarliggørelse, der ligger i forælderrollen, på sigt at reducere afsonergruppens risiko for et tilbagefald i kriminalitet.
- For det fjerde har det erfaringsmæssigt vist sig at være til gavn for størstedelen af børn til afsonende forældre, at de indgår i en hverdag, med rutiner og trygge genkendelige rammer – i det omfang opholdet på Pension Engelsborg giver mulighed for dette. Det gælder eksempelvis i tilknytningen til daginstitutioner, skolegang og jævnaldrende kammerater.

Trods disse klare perspektiver og udviklingsmuligheder, der således vurderes at ligge i en satsning på at fastholde børn og forældre sammen, under meget vanskelige vilkår, har denne indsats på det familiemæssige område sine klare begrænsninger med de ressourcer, som på nuværende tidspunkt er til rådighed på Pension Engelsborg. Dels er Pension Engelsborg reelt kun normeret til at varetage voksne afsoneres behov for bostøtte, og dels har Pension Engelsborg ikke aktuelt faciliteter i et omfang og kvalitet, som giver mulighed for et målrettet arbejde på det familiemæssige område.

Pension Engelsborg har imidlertid en fremtidig målsætning om - i højere grad end det er tilfældet i dag – at kunne arbejde målrettet også på det familiemæssige område; dels for at kunne støtte op bag det arbejde som i øvrigt gøres i forhold til den afsonende forældregruppe – og dels for også mere specifikt at støtte børnegruppen i en meget vanskelig og kompleks situation.

En sådan fremtidig satsning rejser imidlertid en række centrale problemstillinger.

- For det første vil der være behov for at udvide og kvalitetsforbedre de eksisterende fysiske rammer, så de opnår en standard, som i dag må anses som en nødvendighed for et velfungerende familieliv – og med henblik på at kunne holde de anbragte familier delvist adskilte fra de øvrige beboere, idet målet er at undgå en risiko for negativ kriminalitetsfremmende påvirkninger af især de større børn.
- For det andet vil der være behov for at ansætte supplerende personale – primært med en pædagogisk kompetence.
- For det tredje vil der være behov for at kvalificere og efteruddanne det eksisterende personale; primært på det visitations – og vejledningsmæssige område.
- For det fjerde vil der være behov for, at der sker en intensivering af samarbejdet med de kommunale myndigheder.
- For det femte vil det være vigtigt for den fremtidige indsats – på og uden for Pension Engelsborg – at der sker en systematisk erfaringsopsamling i projektet – samt at der sker en formidling af disse erfaringer, med henblik på generelt at styrke en helhedsorienteret indsats i forhold til vanskeligt stillede og udsatte familier.

Projektets formål:

- For det første at få etableret et særskilt familieafsnit på Pension Engelsborg med henblik på at få skabt forsvarlige og optimale rammer for børn, der bor på pensionen sammen med forældre, som afsoner en fængselsstraf. Målet med etablering af et sådan familieafsnit er, at det i højere grad bliver muligt at tilbyde en helhedsorienteret indsats overfor psykosocialt belastede og udsatte familier.
- For det andet at supplere den eksisterende personalegruppe med medarbejdere med en pædagogisk kompetence, som vil kunne støtte børnegruppen i dagtimerne, hvor forældrene er optaget af arbejde eller uddannelse.

Resocialisering med familiebehandling

- For det tredje at styrke de personalemæssige og kompetencemæssige forudsætninger for at kunne arbejde med en målrettet og helhedsorienteret indsats på det familiemæssige område, hvor projektets målgruppe vil være såvel de afsonende forældre som børnegruppen.
- For det fjerde at styrke samarbejdet med kommunale myndigheder, ikke mindst i forhold til en målsætning om at skabe nye netværk for afsonergruppen med børn.
- For det femte at få opsamlet og perspektiveret de væsentligste erfaringer fra projektet med henblik på en videre nyttiggørelse i en række sammenhænge - f.eks. på de kommunale og det amtskommunale område – hvor der ligeledes arbejdes på at skabe en målrettet og helhedsorienteret indsats omkring vanskeligt stillede og udsatte familier.

Præcisering af projektets målgruppe:

Projektet retter sig mod følgende primære og sekundære målgrupper:

- Den **primære målgruppe** udgøres af afsonere med børn på Pension Engelsborg, hvor det er målet med etableringen af et familieafsnit at kunne tilbyde en helhedsorienteret indsats rettet mod familiens samlede situation, og hvor det ligeledes bliver muligt at kvalificere Pension Engelsborgs primære indsats overfor den brede afsonergruppe.
- Projektets **sekundære målgruppe** udgøres af personalet på Pension Engelsborg som med projektet vil blive tilbudt en målrettet efteruddannelse, som vil være rettet mod fremtidigt at yde en helhedsorienteret rådgivningsindsats og støtte i forhold til de afsonende med børn, men hvor de opnåede kompetencer også vil kunne anvendes i forhold til den del af afsonergruppen, som er på Pension Engelsborg uden børn.

En yderligere sekundær målgruppe vil være ansatte i amter og kommuner, som arbejder med rådgivning og vejledning af udsatte familier. I forhold til denne gruppe vil der ske en målrettet formidling af de opnåede projekteresultater i en form, der muliggør en umiddelbart operationel anvendelse.

Antal brugere af projektet:

Etableringen af familieafsnittet indebærer, at der løbende vil kunne tilbydes bofaciliteter, rådgivning/vejledning samt pædagogisk støtte til en gruppe bestående af 8-10 voksne og et antal medianbragte børn.

Metode til realisering af projektets formål:

I forhold til en realisering af projektets formål påtænkes der igangsætning af følgende:

Etablering af familieafsnit

- Nedsættelse af projektgruppe med ledelses - og medarbejderrepræsentanter fra Pension Engelsborg, repræsentanter fra Direktoratet for Kriminalforsorgen og repræsentanter fra Lyngby-Tårnbæk Kommune samt eventuelt amtets socialforvaltning. Projektgruppens vigtigste opgave i opstartsfasen bliver at dimensionere og projektere de fysiske og indholdsmæssige rammer for etableringen af familieafsnittet. Projektgruppen vil i 2003 kunne tilføres ½ årsværk fra ?puljemidler i Direktoratet for Kriminalforsorgen til brug for ansættelse af en tovholder/koordinator i opstartsfasen. Efter familieafsnittets etablering vil projektgruppens opgave primært bestå i at sikre koordinationen af de eksterne relationer og samarbejdspartnere omkring familieafsnittet.
- I forberedelsesfasen skal der indgås nærmere aftaler med Lyngby-Tårnbæk kommune om konkrete samarbejdsflader, f.eks. omkring udveksling af viden og erfaringer med kommunens familiehus, som arbejder efter Marte Meo metoden.

Resocialisering med familiebehandling

- Køb og opstilling af pavillon til etablering af tidssvarende fysiske rammer for familieafsnittet, jf. vedlagte tilbud. Pavillonen skal indeholde såvel et køkken/alrum, som kan rumme alle beboerne til lejlighedsvis fællesspisning; tumle/legerum og et eller to studie/lektierum til brug for såvel skolesøgende børn som studerende forældre. Lyngby-Tårnbæk Kommune har givet tilladelse til at opføre en pavillon på Pension Engelsborgs grund.

Afdækning og visitation:

Efteruddannelse af pensionens personale:

- Nedsættelse af en arbejdsgruppe, internt på Pension Engelsborg, hvis vigtigste opgave bliver fagligt at supportere etableringen og driften af familieafsnittet. En anden funktion for arbejdsgruppen vil være at skitsere mulige efteruddannelses tilbud for personalet på Pension Engelsborg i relation til etablering af familieafsnittet samt at understøtte den løbende erfaringsopsamling og evaluering af projektet.
- Med henblik på at styrke det eksisterende personales kompetence i forhold til at yde en helhedsorienteret indsats overfor for vanskeligt stillede og udsatte familier gennemføres en målrettet efteruddannelses- indsats, der blandt andet kan indebære en kvalificering i forhold til at praktisere ”Motivational Interviewing”. ?

Tværfagligt visitationsudvalg:

- Der nedsættes et tværfagligt visitationsudvalg med deltagelse af de sociale myndigheder, pensionen samt henvisende myndigheder ad hoc. Intentionen med visitationsudvalget er at sikre, at der før henvisning til Pension Engelsborg foretages en kvalificeret vurdering af familieafsnittets relevans og tilbud i forhold til de afsonere med børn, som tænkes henvist til pensionen. Med inddragelse af de kommunale myndigheder i denne visitation sikres det, at der efterfølgende vil kunne ydes en optimal støtte til de anbragte familier på alle de kommunale serviceområder.

Erfaringsopsamling, dokumentation og formidling:

- Med henblik på at sikre, at der sker en løbende og en afsluttende erfaringsopsamling foretages der en ekstern evaluering af projektforsløbet. Evaluators primære opgave bliver at dokumentere såvel udviklingsprocessen som de opnåede resultater. Erfaringsopsamlingen gennemføres via interview med de centrale projektaktører og gennem observationer. Som første fase i erfaringsopsamlingen udarbejder evaluatoren et udkast til evalueringdesign, indeholdende forslag til målepunkter og evalueringsmetode. Dette udkast forelægges projektets styregruppe til drøftelse og endelig godkendelse i første fase.
- Efter fase to og tre udarbejdes der et statusnotat, hvor de opnåede resultater beskrives og anvendes som grundlag for projektets eventuelle permanentgørelse. Ved projektafslutning udarbejdes en endelig rapport.

Resocialisering med familiebehandling

Tidsplan:

Fase 1 januar-juli 2003

- Projektering og dimensionering af familieafsnit samt fysisk etablering
- Udfærdigelse af skriftlig informationsmateriale
- Ansættelse af pædagogisk personale
- Efteruddannelse af eksisterende personale 1. del

Fase 2 juli 2003 – juli 2004

- Informationsvirksomhed om familieafsnittet rettet mod kommuner, amter og Kriminalforsorgen
- Løbende visitering af afsonere med børn til familieafsnittet
- Efteruddannelse af eksisterende personale 2. del
- Opsamling og evaluering af foreløbige resultater, herunder eventuelt justering af de anvendte metoder og modeller

Fase 3 august 2004 – juli 2005

- Løbende visitering af afsonere med børn til familieafsnittet
- Efteruddannelse af eksisterende personale 3. del
- Opsamling og evaluering af de opnåede projektræsultater
- Eventuel start af erfaringsformidling

Fase 4 august 2005 – december 2005

- Slutevaluering
- Fortsat drift af familieafsnittet som integreret del af Pension Engelsborg, herunder afklaring af det fremtidige driftansvar vedrørende de medanbragte børn (kommunal betaling via serviceloven?)

Resocialisering med familiebehandling

Bilag 12.2.

1. Visitationssamtale

Formål med 1. visitationssamtale

Afsoneren og dennes familie skal blive klar over hvad familiehuseets tilbud indeholder, således at de ved hvad det er de siger ja til.

De skal være klar over deres pligter og rettigheder under et ophold.

Vigtigt at de er klar over, at kommunen skal godkende og betale for barnets ophold.

At der skal lægges en plan, der rækker ud over løsladelsen.

Informere om 2. visitationssamtale og kommunens til en § 50 undersøgelse.?

Informere om målene med familiehuset

Arbejde med forælderrollen.

Hjælpe familien med at få tillid til mennesker og myndigheder

Opbygger børns selvværd

Afdækning og formidling af familiens behov til relevante parter

Efterværn og opfølgning

Ansvar: Familiebehandler og en døgnet medarbejder

Rikke orienterer om målene og behandlingstilbudene og opholdet i familiehuset.

Døgnet medarbejderen orienterer om afsoning på Pension Engelsborg.

Efter visitationssamtalen

Der laves et referat af samtalen, herunder en beskrivelse af vigtige/afvigende punkter:

Barnets behov for ophold i familiehuset og f.eks. manglende kontakthjælp, stort værelse, misbrug, medicin (AB), urinprøver, øget frihed eller andet. Der kunne også være andre ting vi skal være særlig opmærksomme på. Sluttelig en vurdering af vedkommende.

Evt. forslag til kontaktperson.

Før personen flytter ind, er det vigtigt at "tjekke", at følgende er på plads

Har 2. visitationsmøde været afholdt.

Er der en handleplan?

Er der betalingstilsagn fra kommunen.

Er alle godkendelser på plads (§ 78 /politi høringer / m.m.)

Er der aftalt dato og præcist tidspunkt for indflytning (gerne eftermiddag).

Undgå 2 indflytninger eller visitationssamtaler samme dag.

Hvis det er muligt flytter personen ind, når kontaktpersonen er på arbejde.

Husk at få aftalt hvem (os eller fængslet) der skal lave prøveløsladelsessamtale for beboere der flytter ind ved eller kort før tidspunkter for afholdelse af denne.

Resocialisering med familiebehandling

Bilag 12.2.

2. visitationsskema

Samtale den.....
Forventet indflytning den.....
Forventet løsladelse den.....

Tilstede:

Afsoner:	Tlf.....
Bopæl:	
Cpr.	
Ægtefælle/ samlever:	Tlf.....
Børn:		
1.	Cpr.
2.	Cpr.
3.	Cpr.
4.	Cpr.....
Andre forældre/voksne: (netværk)	

Samarbejdspartnere:		
KIF.:	Moderanstalt:.....
Kommunen:		
Familieafdelingen:	Økonomi:
Voksenteam:	Jobcentre:
Andre:	

Resocialisering med familiebehandling

Gennemgå målene for familiehuset

Arbejde med forælderrollen

Hjælpe familien med at få tillid til mennesker og myndigheder

Opbygge børns selvværd

Afdækning og formidling af familiens behov til relevante parter

Efterværn og opfølgning

Gennemgå referat fra 1. visitationssamtale: evt. læse det op?

.....
.....
.....

Hvilken form for afsoning (§78 eller almindelig udstationering):

.....

Årsag til at afsoningen skal ske i familiehuset:

.....
.....

Hvilke forventninger har familien til opholdet i familiehuset:

.....
.....

Hvilke forventninger har kommunen til opholdet i familiehuset. Er § 50 undersøgelsen påbegyndt?

.....
.....

Hvilke forventninger har Kriminalforsorgen til kommunen:

.....
.....

Helbred / medicin:

.....
.....

Børn:

.....

Resocialisering med familiebehandling

Hvis afsoner tilbageføres til fængsel, hvilken plan er der så for barnet?

.....

Kriminalitet:

.....Dom:

Verserende sager:

Forældres aktiviteter i dagtimerne: (arbejde, uddannelse, fritidsaktiviteter, behandling, andet)

.....

Barnets aktiviteter i dagtimerne: (skole, institution, fritidsaktiviteter, behandling, andet)

.....

Økonomi: (indtægt, også for ægtefælle)

.....

Husleje:

Transport:

Fritidsaktiviteter:

Gæld:

Betalingstilsagn fra kommunen:

Andet:

Andre væsentlige bemærkninger:

(evt.

mangler).....

.....

Resocialisering med familiebehandling

Ugeplan for den 1. uge.	
Mandag
Tirsdag
Onsdag
Torsdag
Fredag
Lørdag
Søndag
Andre aftaler:	

Kontaktpersoner på Engelsborg:

Resocialisering med familiebehandling

Indsats	Aktivitet	Formål	Resultatmål	Ansvarlig	Dokumentation
Kontaktpersonsarbejde	-sagsbehandling (handleplan, 'frihed', journalisering, mm.) -samarbejde med interne og eksterne parter	Fokus på beboeren	-øge beboerens trivsel -skabe forandring	døgnmedarbejdere	?
Konkrete aktiviteter	kage-bagning, fælles-spisning, beboermøder, sport, lektielæsning, ture ud-af-huset	-Personale nærvær -uformelle samtaler -observation af familien -rollemodel -generel pædagogisk støtte	-Øge familiens daglige funktionalitet (skabe rutiner) -Øge beboernes kommunikative evner (konfliktløsning)	Døgnmedarbejdere, evt. pædagog, familiebehandler	Skema til registrering af indsatser
Visitationssamtaler (1.+2.)	-Inddragelse af eksterne samarbejdspartnere - afstemme forventninger hos involverede parter (beboere, kommune, KIF, andre)	Beslutte om ansøgeren er egnet	-Grundig afklaring af familiens situation (ressourcer og behov) -Styrke beboernes netværk	viceforstander	Referat fra 1.samtaler, udfyldt skema fra 2.samtaler
familiebehandling	Marte Meo, livshistoriebøger, børneture (netværk) behandlingsture, relationskuffert, parterapi, observation af familien	Fokus på børnene	-Øge børnenes trivsel (komme overens med sin historie, føle sig normal, styrket selvværd, afværge krise) -skabe forandring	Familiebehandler, MM-behandlere, KP, evt. pædagog	?
Efterværn (Opfølgning efter løsladelse)	Planlægge og gennemføre kontakt (møde eller tlf.) indenfor 1 måned + evalueringssamtale efter 3 måneder.	Indhente viden om beboerens liv efter løsladelse	-fastholde forandringer i familien -sikre 'ordentlig aflevering' til andre instanser	Familiebehandler, evt. pædagog, projektkoordinator	Skema til registrering af indsatser
Hjælpe med praktiske opgaver	Børnepasning, madlavning, indkøb, indretning af hjem Observation af familien	-Give beboerne mulighed for deltagelse i behandling -omsorg -generel pædagogisk støtte	.	Døgnmedarbejdere og evt. pædagog	(skal måske ikke dokumenteres?)
Uarbejde årshjul (kalender)	Kolonier, julefest, gamle beboeres fest, praktikant, mm.	Skabe overblik og traditioner	Planlægning og styring	?	Selve årshjulet
Udvikle meningsfulde arbejdsopgaver	Dyrehold, urtehave, terapihave (el. andet)	-Udvikle sunde vaner -give/lære børn og forældre fællesskab omkring aktiviteter	Udvikle børn og forældres ansvarlighed og evne til omsorg	Ledelsen sørger for at beslutning tages indenfor projektperioden	BILAG 12.3.

Resocialisering med familiebehandling

BILAG 12.4.

(narrativt brev)

Engelsborg d.

Kære Peter.

Først og fremmest tak fordi du kom – jeg har været meget spændt på at møde dig, og nu kan jeg jo godt forstå at mor taler så varmt om dig.

Jeg synes at det er skønt at du har fået dit eget værelse her nu, og at du skal være mere hos mor. Så kan jeg også lære dig at kende.

Jeg skriver tit breve tilbage til de børn jeg taler med. Enten kan du selv læse det, ellers kan mor læse dem højt og i kan dele dem sammen. Jeg skriver brevene for at hjælpe med at huske hvad vi snakkede om og måske har jeg fået nogle nye tanker efter vores snak som jeg gerne vil dele med dig. Du må også skrive til mig hvis du får lyst.

Jeg synes, at jeg blev meget klogere på vores samtale omkring hvordan det er at være dig. Du fortalte mig at de andre fra skolen ville fortælle at du var en dreng der har mange tanker, og at du beholder de tanker for dig selv. Hvordan mon det så var, at være så åben en dreng som delte rigtig mange tanker med mig?

Jeg hørte at du fortalte mig at:

- du er en dreng der kan lide at have orden i tingene og er pligtopfyldende.
- At du er en god ven, der er god til at hygge med kammerater.
- At du er glad for sport. At Taekwondo gir`sikkerhed i byen, og gør at du tør mere. Det gør dig stærk, giver balance og flere venner. Fodbold er du også glad for, det giver stærke ben.
- Du er pigernes ven og at de oplever dig som hjælpsom.
- Du er god til dansk og trives i det hele taget rigtig godt i skolen.
- Mor tilføjede, at du er en god ven der kan holde på hemmeligheder, at du er til sjov og ballade, elsker at sejle og er som en fisk i vandet.

Er det ting som du genkender og synes du der er noget vigtigt som jeg mangler at få med?

Jeg blev glad for at høre at der er så meget godt og positivt omkring dig. I går aftes var jeg ude og gå sent. Der var et mylder af stjerner og jeg kom til at tænke på dig. Som du måske kunne mærke blev jeg rørt af at høre dig fortælle din historie omkring mors fængsling. Stjernerne fik mig til at tænke på, at midt i al mørke er der trods alt lyspunkter – og de ting du fortalte mig om dig selv, lyste op.

Jeg er lidt nysgerrig omkring hvilke gode ting, der har hjulpet dig, i den tid hvor det følte sort som nattehimlen?

Næste onsdag har jeg tænkt mig, at vi skal tale sammen om, hvordan du synes det skal være når mor flytter helt hjem. Det er vigtigt at din stemme bliver hørt, så mor, farmor, farfar og jeg kan blive klogere på, hvad der er det bedste for dig.

Husk mig på at vi også laver en aftale om hvornår vi skal i tivoli.

Jeg sender dig rigtig mange hilsner og ønsker god weekend til jer alle tre.

Kærlig hilsen Rikke